

Mr Nebojša Đokić⁵⁸
Dr Radovan Radovanović⁵⁹

Rad primljen: 22.07.2021.
Rad prihvaćen: 11.09.2021.
UDK: 354.31:929(497.11)"1859/1883"
Pregledni rad

POPEČITELJI I MINISTRI UNUTRAŠNJIH DELA KNJAŽEVINE SRBIJE 1859 – 1883. GODINE

Rezime: U radu je dat pregled popečitelja i ministara unutrašnjih dela od povratka Obrenovićevaca u Srbiju januara 1859. godine pa do poroglašenja kraljevine Srbije 1882. godine. Date su i njihove sažete biografije a za njeke od njih kao za Vladislava Vujović i Radivoja Milojkovića ovo su uopšte prve ozbiljnije biografije u našoj stručnoj literaturi.

Ključne reči: popečitelji vnutarnjih dela, ministri unutrašnjih dela knjaževine Srbije.

Uvod

Pre dvadesetak godina objavljena je monografija *Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 – 2001*⁶⁰ povodom jubileja 190 godina od nastanka ministarstva unutrašnjih poslova u Srbiji. Kao poseban odeljak knjige date su biografije popečitelja i ministara unutrašnjih poslova Srbije u ovom periodu. Neosporno je to i daleko najslabiji deo ove monografije. Najpre, kao što ćemo videti i u ovom radu, neki od ministara nisu ni spomenuti, neki su vrlo površno obrađeni a kod mnogih ima i mnoštvo pogrešnih faktografskih podataka. Nekoliko godina kasnije pojavila se druga monografija *Vlade Srbije: 1805-2005*, koju je priredio Radoš Ljušić.⁶¹ Ova monografija je daleko pouzdanija od prve ali su u njoj podaci o ministarstvu unutrašnjih poslova knjaževine i kraljevine Srbije

---

⁵⁸ Srpski naučni centar, Beograd, ndjokic05@gmail.com

⁵⁹ Kriminalističko – policijski univerzitet, Beograd

* Pre desetak godina objavili smo rad: Radovan Radovanović, Nebojša Đokić, *Popečitelji i ministri unutrašnjih dela Knjaževine Srbije od povratka Obrenovića do proglašenja Kraljevine Srbije*, Struktura i funkcionisanje policijske organizacije – tradicija, stanje i perspektive I, Kriminalističko policijska akademija Beograd 2013, 1 – 31. Zbog samog profila publikacije bili smo prinuđeni da najveću pažnju posvetimo najznačajnijim ličnostima bez obzira što su one dobro poznate u srpskoj istoriografiji. U ovom znatno prerađenom radu posebnu pažnju smo posvetili manje poznatim ličnostima jer se o njima veoma malo zna u srpskoj istoriografiji.

⁶⁰ *Министарство и министри полиције у Србији 1811 – 2001*, Београд 2002.

⁶¹ *Владе Србије: 1805-2005*, (приредио Радош Љушић), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2005.

dati vrlo sažeto. Ipak, ovde su prvi put bar pobrojani svi popečitelji i ministri unutrašnjih dela (poslova). Za potrebe naše stručne javnosti neophodan je jedan sažet ali ipak upotrebljiv pregled svih naših ministara unutrašnjih poslova od 1811. godine do danas. Zbog toga su autori ovih redaka rešili da, za početak, u seriji tekstova daju pregled svih popečitelja i ministara unutrašnjih dela knjaževine i kraljevine Srbije. U ovom radu su izabrali one koji su vodili resor unutrašnjih dela od povratka Obrenovićevaca do proglašenja kraljevine Srbije pre svega jer smatramo da je taj deo jedan od najlošije obrađenih, kad je u pitanju knjaževina Srbija u monografiji *Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 – 2001*. Od ministara iz ovog perioda za neke ni do danas nema nikakve bibliografske jedinice čak ni u enciklopedijama i leksikonima (na primer Vladislav Vujović i Radivoje Milojković) dok za neke postoji vrlo obimna literatura (na primer za Jevrema Grujića, Nikolu Hristića ili Milutina Garašanina). Zbog toga smo za one ministre koji su slabo ili nikako zastupljeni u našoj stručnoj i naučnoj literaturi dali sve ono što smo našli u izvorima, premda možda i ne toliko bitno, dok smo za ministre dobro poznate stručnoj javnosti dali samo kratke biografije. Na kraju, napomenimo, da su svi datumi dati po starom kalendaru. Podaci za koje ne postoji napomena odakle su uzeti potiču iz neke od enciklopedije⁶² ili iz monografije *Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 – 2001*. u kojoj su se za izradu biografija najvećim deom i koristili već postojeći podaci iz spomenutih enciklopedija. Podaci o datumu formiranja vlade kao i njenom padu uzimani su iz Delovodnih protokola Državnog saveta u Arhivu Srbije. Isto to i za datume ostavki ministara unutrašnjih dela ako su ostavke podnosili nezavisno od ostatka vlade.

Poslednje godine vladavine ustavobranitelja u Srbiji su bile obeležene ozbiljnom krizom pre svega izraženom u neprekidnim sukobima Saveta i kneza Aleksandra Karađorđevića. Konačno, 1857. godine stvorena je prava zavera protiv kneza, kojoj je bio na čelu sam predsednik Saveta Stevan Stevanović Tenka. Išlo se za tim da se knez ubije, a na vlast da se vrati stari Miloš Obrenović. Zavera je otkrivena na vreme i presečena je ostrim kaznama. Jedan deo savetnika je osuđen, a drugi penzionisan. Kako je to izvedeno bez pristanka Portinog i, prema tome, bilo suprotno ustavu, to je carigradska vlada našla za potrebno da protestuje kod kneza i da tako uđe u rešavanje srpskih unutrašnjih poslova. Njen posebni izaslanik, Ethem paša, došao je u Srbiju i prisilio je kneza na popuštanje. Knez je pristao da vrati u službu penzionisane savetnike, a kažnjene je pomilovao, ali pod uslovom da moraju napustiti Srbiju. Za predsednika Saveta doveden je stari Vučić, a Garašanin, od koga su vlasti ranije uzalud tražile ostavku na savetnički položaj, postavljen je za ministra unutrašnjih dela. Ti ustupci iznuđeni su od kneza i znatno su poljuljali njegov

---

⁶² *Narodna enciklopedija*, pod redakcijom Stanoja Stanojevića, *Mala enciklopedija Prosvete* ili neka od enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda iz Zagreba. Neka od ovih enciklopedija je direktno citirana samo ako se podaci razlikuju zavisno od enciklopedije do enciklopedije. Mi smo naveli odakle smo usvojili podatak za koji smatramo da je tačan.

ugled i njegov položaj. Porta je jedva dočekala priliku da može dati osetiti svoju snagu, a naišla je na podrške kod Francuske, koja je otvoreno osuđivala kneževu politiku, a donekle i kod Rusije. Među velikim silama nije u tom pitanju bilo saglasnosti. Austrija i Engleska držale su stranu kneževu dok je Pruska je bila neutralna. Međutim, Porta nije htela da izaziva dublju krizu u Srbiji u času, kad je u Hercegovini buktao ustanak Luke Vukalovića i kad je predstojao njen sukob s Crnom Gorom.

"Narod je izgubio konačno poverenje u Praviteljstvo i svoje vlasti", pisao je I. Garašanin u septembru 1858. godine, "uzrujao se na sve strane i hoće da se izvede iz ove neizvesnosti". Tražio se saziv narodne skupštine. Iako je bio obavešten da se Skupština može okrenuti protiv njega knez nije mogao da je ne odobri, premda je i to pokušavao. A kad se skupština sastala o Sv. Andreji (zbog toga nazvana Svetoandrejska) bilo je od prvog časa jasno, da se dotadašnji režim neće održati. Protiv njega je bila ogromna većina poslanika. Na sednici od 10. avgusta tražena je ostavka kneževa, koju su pomogli i članovi Saveta. Zbunjen i uplašen knez je otišao u grad, pod okrilje paši, i to u kolima I. Garašanina, i s njim zajedno. Taj korak je razdražio Skupštinu i ona je 11. decembra donela rešenje, da se knez zbaci, a na njegovo je mesto još istog časa "izvikala" Miloša Obrenovića. Knezu Aleksandru bilo je jasno, da se situacija ne može više izmeniti u njegovu korist, pa nije ništa odlučnije ni preduzimaao. S njegovim padom završena je i vlada stavobranitelja, jer s Obrenovićima počeo je odmah novi kurs.

Knez Miloš stigao je sa knezom Mihailom u Beograd 25. januara 1859. godine. Čekao je dotle potvrdu svog izbora od Porte. Kao njegov "mestozastupnik" u Srbiji vodio je poslove njegov odani pristalica Stevča Mihailović. Kao svuda u prilikama kad se menja ne samo režim nego i dinastija, tako je i u Srbiji bilo dosta izmene diktiranih ne samo potrebama, nego i osvetom i svojevolsnošću. Skupština, vođena dosta puta od usijanih glava i nedoraslih ljudi, unosila je mnogo zabune i bezvlašća, ali je promena ipak izvedena bez težih žrtava. Kad je došao knez Miloš vratio se, istina, autoritet vlasti, ali je pojačana samovolja. Pun još uvek stare mržnje i osvetoljubivosti, postao je starački uporniji i nije hteo da se obazire mnogo ni na kakve obzire. Podložan uticajima, ćudljiv, a uveren da je Srbiji preko potreban, on se osećao svemoćnim. Na mucu su bili i prijatelji i neprijatelji. Uvredio je odmah, prvih nedelja, svog najodanijeg prijatelja i zastupnika Stevču Mihailovića. Savet, na koji je bio kivan od svog progonstva, ponizio je koliko je god mogao i trudio se da ga potpuno onemogući. Stari Vučić, napola oslepeo, bio je zatvoren i umro je u zatvoru zbog čega su Miloševi protivnici tvrdili, da je to bilo pod sumnjivim okolnostima. Ilija Garašanin, koji, istina, i nije bio za povratak kneza Miloša, gurnut je u pozadinu i morao se sklanjati jedno vreme iz zemlje. Po njegovim rečima knjaz Miloš nije više mogao da čuje reč *zakon*. "On misli, kad narod ne bi želio njegov način stare uprave, ne bi ga ni pozvao; a kad ga je pozvao on hoće ovako".

Ipak i u takvoj samovolji knjaza Miloša postojala je vlada a u vladi ministri unutrašnjih dela. U vreme političke krize početkom 1858. godine formirano je 31. marta 1858. godine Privremno centralno pravlenije u kome je popečitelj unutreni dela bio Ilija Garašanin. Ova vlada je bila na vlasti do 6. aprila 1859. godine. Međutim, Ilija Garašanin nije dočekaao povratak knjaza Miloša u Srbija na funkciji popečitelja unutreni dela.⁶³

Prvi ministar unutrašnjih dela (tj popečitelj unutreni dela) za vreme druge vladavine knjaza Miloša bio je Stojan Jovanović Lešjanin koji je bio privremeno ministar unutrašnjih dela od 07. do 30. januara 1859. godine. (Stanojević S., 2001 – III: 824) Naime, dotadašnji popečitelj unutrašnjih dela Ilija Garašanin je, navodno, zbog zdravstvenih razloga podneo ostavku i vratio se u savet gde je već bio član. Po naredbi zastupništva knjaževskog, izdanog 07. januara 1859. godine, u dogovoru sa savetom za privremenog popečitelja unutrašnjih dela postavljen je Stojan Jovanović, član saveta (Srbske novine od 8. januara 1859, 11) i poslanik iz požarevačkog okruga.(Srbske novine od 10. januara 1859, 15) Posle Svetoandrejske skupštine i povratka na vlast kneza Miloša Obrenovića rekonstruisana je prethodna Vlada 30. januara 1859. godine tako što su promenjeni svi ministri osim predsednika Vlade Stevče Stefana Magazinovića. Stojan Jovanović više nije bio u njoj već je izabran za člana zemaljskog saveta čiji je predsednik bio Stevča Mihailović.⁶⁴

Stojan Jovanović – Lešjanin

Stojan Jovanović se rodio 1796. godine u selu Kušiljevu kod Svilajнца kad su mu se roditelji vraćali iz Austrije u selo Lešje kod Paraćina a odakle su bili starinom. Otac Stojanov je učestvovao u Kočinoj krajini i nakon kraja Austrijsko – turskog rata prešao je u Austriju gde je neko vreme služio u frajkoru. Za vreme Prvog srpskog ustanka, kad Stojanu nije bilo više od 15 do 16 godina često je na Deligradu zamenjivao oca i tukao se sa Turcima. kad mu je bilo samo 20 godina izabralo ga je selo Lešje za svog kmeta. Svojom pravičnošću u suđenju, dobrotom prema sirotinji i nejači i hrabrim držanjem prema turskim vlastima Stojan je izašao na glas u okolini pa ga je vilajetska skupština u Paraćinu izabrala za vilajetskog kneza.(Milićević Đ. M., 1888, 300 – 301)

Pred ustanak krajem 1832. godine Turci su namamili Stojana u Paraćin i tu ga držali 15 dana zatvorenog ali je on uspeo da pobegne i odmah poslao svoja dva brata i druhe ljude da dižu narod na ustanak u paraćinskoj nahiji. Bio je jedan od glavnih organizatora ustanak kojim su pripojene paraćinska, kruševačka i aleksinačka nahija. Po iseljavanju Turaka knjaz Miloš ga je

---

⁶³ Za precizno određivanje trajanja mandata vlada kao i vreme koje su pojedini ministri provodili na funkciji ministra unutrašnjih dela koristili smo odgovarajuće brojeve Srpskih novina kao i knjigu Ljušić R., 2005.

⁶⁴ Земаљски савет је положио заклетву 2. фебруара 1859. године. Србске новине од 5. фебруара 1859, 60

postavio za sudiju najpre u Paraćinu pa u Ražnju. Kad se sud iz Ražnja premestio u Soko Banju Stojan je premešten u Kragujevac. Nakon toga postavljen je predsednika kruševačkog okružnog suda.(Milićević Đ. M., 1888, 301)

Pridružio se ustavobraniteljima 1842. godine pa je nakon njihovog dolaska na vlast najpre postavljen za sudiju u apelacionom sudu a zatim za člana Državnog saveta u kom je ostao do 1860. godine kad je stavljen u penziju. U međuvremenu, 31. decembra 1846. godine postavljen je za privremenog predsednika Vrhovnog suda.(*Ukazi i uredbe*, Srpske novine od 3. januara 1847, 1) Skoro tri godine je proveo povremeno zastupajući pojedine ministre da bi ga nakraju, kao što smo već naveli, privremena vlada postavila za vršioca dužnosti ministra unutrašnjih dela. Stojan je umro od kolere u Beogradu 17. avgusta 1866. godine.(Milićević Đ. M., 1888, 301)

Stojan se odlikovao velikom blagošću i dobrotom, čistim karakterom i salnom žudnjom za naukom. Tako je recimo za Svetog Savu 1846. godine kao major i član Državnog saveta darovao glavnom državnom školskom fondu 4 dukata cesarskih.(Srpske novine od 22. januara 1848, 23) Sam je, pod starost, naučio da čita i piše, a svoju decu, sinovce i druge rođake je školovao. Tako se njegov mlađi sin Miloje školovao u Parizu a dva sinovca u srednjoj Evropi.(Milićević Đ. M., 1888, 302)

Stojana je na mesto ministra unutrašnjih dela zamenio političar iz Užica Milivoje Jovanović koji je bio ministar unutrašnjih dela od 30. januara do 22. juna 1859. godine najpre u vladi Stefana Magazinovića do 6. aprila 1859. godine a onda u vladi (Centralno pravlenije) Cvetka Rajevića.(Stanojević S., 2001 – III: 824)

Milivoje Jovanović

O Milivoju Jovanoviću postoji vrlo malo i to fragmentarnih podataka. Na Petrovskoj skupštini 1848. godine Milivoje Jovanović je učestvovao kao načelnik sreza rujanskog čiji je načelnik bio bar od početka 1847. godine.(Srpske novine od 24. januara 1847, 25) Nešto kasnije bio je zadužen za prikupljanje dobrovoljaca na Zlatiboru za odlazak preko Save i Dunava radi pomoći Srbima u Austriji. Kada je na osnivačkoj skupštini 6. avgusta 1856. godine odlučeno da se u Užicu formira Čitalište kao prvi počasni član izabran je okružni načelnik Milivoje Jovanović. Tokom 1858. godine rukovodio je, kao okružni načelnik, otkupom zemljišta neophodnog za formiranje nove varošice Bajine Bašte. Poznat je i iz publikacijama u kojim se pisalo o Kremanskom proročanstvu kao veliki zagovornik ideje da se u Kremni sagradi crkva ali u čemu nije imao uspeha. Prilikom izbora poslanika po ključu za Svetoandrejsku skupštinu iz Okruga užičkog po položaju i zvanju izabran je, između 31 poslanika 18. novembra 1858. godine i Milivoje Jovanović kao okružni načelnik. Upravo iz tog vremena sačuvan je jedan interesantan opis samog Milivoja. Naime, poslanici su stigli u Beograd zajedno u svečanom

raspoloženju. Jedan savremenik je to slikovito opisao: “Na besnom atu jaše napred Milivoje Jovanović, načelnik užički, srebrne jabuke od pištolja za pojasom i u kuburlucima bele se kao mleko, a konja po sapima bije sablja srebrom okovana. Za njim juri prota Gavriilo /Popović/, prekrasnog stasa čovek i Kaljević /Milan/, krupna i strašna ljudina, pa onda sve dva i dva poslanici ljudi gorostasni, na ljutim konjima i lepo kao da u svatove idu obučeni, a svi kao da su u vojsku pošli oružani.” Jovanović je na mesto popečitelja unutrašnjih dela i došao upravo sa mesta načelnika okruga užičkog.(Srbske novine od 31. januara 1859, 52) Kao popečitelj unutrašnjih dela posebno se zalagao da se postavi telegrafaska linije od Kragujevca do Mokre gore preko Čačka i Užica. To je delimično ostavreno tek sledeće godine kada je 12. maja 1860. godine otvorena telegrafaska štacija u Užicu. Knjaževim ukazom od 22. juna 1859. godine Jovanović je razrešen zvanja popečitelja unutrašnjih dela i postavljen za pretседnika u kasacionom sudu. Na njegovo mesto, za privremenog vršioца dužnosti postavljen je pomoćnik u popečiteljstvu unutrašnjih dela Jevrem Grujić.(Srbske novine od 25. juna 1859, 297) Oktobra iste 1859. godine, u to vreme predsednik kasacionog suda, Milivoje Jovanović je postavljen za člana saveta i istovremeno unapređen u čin pukovnika.(Srbske novine od 15. oktobra 1859, 579)

Premda u monografiji “Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 - 2001” piše kako je Jevrem Grujić bio vršilac dužnosti ministra unutrašnjih dela od marta do maja 1860. godine (Ministarstvo i ministri, 2002: 242) to nije tačno. Jevrem je bio vršilac dužnosti ministra unutrašnjih dela od 22. juna 1859. godine do 23. jula 1859. godine u vladi Cvetka Rajevića.(Detaljnije njegove biografije su date u M. Đ. Milićević Đ. M., 1901, 27 – 30; Anonim, Nekrolog, Srpske novine br 210 od 19. septembra 1895, 1058; Životopis Jevrema Grujića, 2009: Ministarstvo i ministri, 2002: 241 – 243. Pogledati i njegove uspomene Grujić J., *Zapisi I – III*, Beograd 1922, 1923.)

Jevrem Grujić

Jevrem Grujić je rođen u Darosavi, najverovatnije 8. novembra 1827. godine.⁶⁵ Njegov otac Pantelija je, kao jedan od najimućnijih ljudi u srezu, od 1842. godine bio starešina kolubarskog sreza. (*Jevrem Grujić*, Srpske novine od 19. septembra 1895, 1058)

Osnovnu školu učio je u Venčanima, Baroševcu, Brezovcu i Darosavi. Na školovanje u Beograd je prešao 1841. godine gde je upisao Gimnaziju koju je završio 1846. godine. Kao đak Liceja (od 1846. godine) učestvovao je u osnivanju Družine mladeži srpske 1847. godine. Kao državni pitomac poslat je 1849. godine u inostranstvo gde je studirao prava u Hajdelbergu i Parizu, gde je i stekao lisans prava 1854. godine. (*Jevrem Grujić*, Srpske novine od 19.

---

⁶⁵ Постоје подаци и да је рођен 7. новембра 1827, 8. новембра 1826. године па и 11. новембра 1827. године..

septembra 1895, 1058) Zbog kritičkih opaski na račun vlasti u Srbiji u brošuri *Slaves du Sud Ou le Peuple Serbe avec Les Croates et Les Bulgares, Aperçu de leur Vie Historique, Politique et Sociale*, Paris, 1853, koju je napisao sa Milovanom Jankovićem, izgubio je državnu stipendiju, te se vratio u zemlju. U novembru 1853. ponovo je otišao u Pariz i dovršio studije.

Po povratku u Srbiju uključio se u krug liberala, u kome su bili i Milovan Janković, [Alimpije Vasiljević](#), [Jovan Bošković](#), Vladimir Jovanović i drugi. Smatran je njihovim intelektualnim vođom. Od 1854. do 1859. radio je kao državni činovnik najpre u sudskom odeljenju knjažeske kancelarije a zatim u zemaljskom savetu. Kao sekretar Svetoandrejske skupštine igrao je značajnu ulogu u smeni kneza Aleksandra Karađorđevića knezom Milošem Obrenovićem. Tada je, zahvaljujući njemu, izglasan i Prvi zakon o narodnoj skupštini. Bio je pomoćnik ministra unutrašnjih dela i pravde 1859 -1860. godine, kada je postao i ministar pravde u prvoj vladi kneza Mihaila od 27. oktobra 1860. do 28. juna 1861. godine, ali je ubrzo, kao i svi liberali, pao u nemilost i prebačen za sudiju Velikog suda. Osuđen je 1864. godine, kao i druge sudije, na tri godine zatvora i lišavanje građanske časti, a povodom oslobađajuće presude u Majstorovićevoj aferi; pomilovan je sledeće godine nakon odluženih 14 meseci zatvora u kasarni u Karanovcu. Na Drugoj skupštini koja je održana 6. avgusta 1867. godine, u Beogradu, izabran je za predsednika Ujedinjene omladine srpske. Dimplomatski predstavnik u Carigradu postao je 1869. godine i član Državnog saveta. Grujiću je pripala čast da primerak Ustava izglasanog 1869. godine bez odobrenja Porte i Rusije, preda turskom ministru Ali-paši. (*Jevrem Grujić*, Srpske novine od 19. septembra 1895, 1058)

Politički uticaj Grujića je ovih godina opao pošto je Jovan Ristić preuzeo vođstvo liberalne grupacije. Postao je ministar unutrašnjih dela 1875. godine i ministar pravde u Akcionom ministarstvu 1875. godine, koje je vodilo sa Turskom 1876 – 1878. godine. U periodu 1879 – 1892. je bio poslanik u Carigradu, Londonu, Parizu i Briselu. (*Jevrem Grujić*, Srpske novine od 19. septembra 1895, 1058)

Redovni član Društva Srpske Slovesnosti bio je od 2. januara 1855. godine. Redovni član Srpskog učenog društva (Odbora za nauke državne i istorijske) od 20. marta 1869. Sekretar Odbora 1870 – 1871. Počasni član Srpske Kraljevske Akademije od 15. novembra 1884. godine. Godine 1889. izabran je za predsednika Čitaonice beogradske. (*Jevrem Grujić*, Srpske novine od 19. septembra 1895, 1058)

Umro je 15. septembra 1895. godine posle dugog bolovanja. Sahranjen je 17. septembra 1895. godine u porodičnoj grobnici na starom groblju pored crkve Sv. Marka. (*Dnevne vesti*, Srpske novine od 17. septembra 1895, 1054)

Njegova kuća u Svetogorskoj 17 u Beogradu je pod zaštitom države kao spomenik kulture. Kuća je iz 1896. godine i delo je arhitekta Milana Kapetanovića (1859-1934)

Jevrema Grujića je na mestu ministra unutrašnjih dela, takođe u vladi Cvetka Rajevića, zamenio 23. jula 1859. godine Vladislav Vujović o kome

nema ni reči u monografiji “Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 – 2001”. Reč je o političaru, ministru i državnom savetniku o kome do sada nije posebno pisano u srpskoj istoriografiji već se samo uzgred spominjao.

Vladislav Vujović

Vladislav Vujović je rođen 1818. godine u Prnjavoru u Mačvi. Oženio se sa Milicom Vukomanović, ćerkom Petra i Vasilije Vukomanović. Petar je bio polubrat po ocu kneginja Ljubice žene knjaza Miloša.⁶⁶ Major Vladislav Vujović, načelnik okruga šabačkog postavljen je 23. jula 1859. godine za ministra (popečitelja) unutrašnjih poslova. (*Srbija*, Srbske novine od 28. jula 1859, 356) Na toj funkciji je ostao do 9. februara 1860. godine.

Bio je jedan od osnivača i predsednik upravnog odbora Crvenog krsta⁶⁷ pri njegovom formiranju 5. februara 1876. godine. (Srpske novine od 7. februara 1876, 134) Bio je član komisije za prikupljanje podataka o stradanju tokom rata 1876. godine. (Jagodić M., 2007, 165 – 191) Vladislav je 2. septembra 1887. godine kao državni savetnik bio prvo potpisani svedok na testamentu Stevče Mihailovića. (Stanojlović N., 2003, 155 – 168) Umro je 26. marta 1889. godine.

Vladislava Vujovića je 9. februara 1860 godine na mestu popečitelja vnutrenih dela u vladi Cvetka Rajevića privremeno zamenio Đorđe Milovanović i to sve do kraja mandata ove vlade 27. oktobra 1860. godine.

U međuvremenu, nakon smrti knjaza Miloša 14. septembra 1860. godine, došao je na presto knjaz Mihailo.

Đorđe Doša Milovanović

Đorđe Milovanović je rođen 13. februara 1813. godine u Žabarima u Šumadiji. Osnovnu školu je završio u Brusnici kao pitomac Jovana Obrenovića. Uzet je u vojsku 1830. godine a zatim kao državni pitomac poslat u Rusku vojsku gde je proveo tri godine na školovanju. Po povratku Srbiju postao je oficir 31. decembra 1836. godine. Kao konjički kapetan pratio je 1840. godine knjaza Mihaila u Carigrad nakon čega ga je ovaj uzeo za svog ađutanta. Prešao je 26. avgusta 1842 u Austriju sa knezom Mihailom kao njegov ađutant ali se posle godinu – dve godine vratio u Srbiju. Najpre je neko vreme bio bez službe a onda je od 16. februara 1844. godine bio sudija u Gurgusovcu a od 8. aprila iste

---

⁶⁶ Петар је умро 1833. године, а његову децу је одгајала и васпитавала заједно са својом децом у свом двору кнегиња Љубица. Петар Вукомановић је са Василијом (умрла после априла 1867) имао децу Алексу, Михаила, Милеву и Милицу (жену Владислава Вујовића). Димитријевић – Стошић Д. П., 1967, 95

⁶⁷ У моменту оснивања Црвеног крста Српски црвени крст је заступао Београдски месни одбор који је опет вршење дужности местног одбора предао свом II одсеку чији председник био управо Владислав Вујовић.

godine u Jagodini u kojoj je ostao do početka 1854. godine.⁶⁸ Konačno, 05 januara 1854. godine postao je predsednik suda u Zaječaru. Kao predsednik suda učestvovao je na Svetoandrejskoj skupštini nakon koje je bio jedan od članova delegacije koja je otišla u Bukurešt da dovede starog knjaza Miloša u zemlju. Knjaz ga je postavio za član kasacije 17. februara 1859. godine a u oktobru iste godine unapređen je u pukovnika i postao je državni savetnik. (Srbske novine od 15. oktobra 1859, 579; Milićević Đ. M., 1888, 349) Bio je privremeni ministar unutrašnjih dela od 09. februara do 27. oktobra 1860. godine kada je knjaz Mihailo vratio u državni savet. Doša je 1865. godine poslat u Crnu Goru gde je umesto knjaza Mihaila krstio prvu ćerku knjaza Nikole. Ministar pravde je bio od 22. januara do 19. avgusta 1875. Za člana naročitog suda koji je osudio predsednika i sudije Vrhovnog suda zbog oslobođenja optuženih iz afere Antonija Majstorovića, postavljen je 23. juna 1864. godine. Potom se vratio u državni savet. (Milićević Đ. M., 1888, 350; Stanojević S., 2001 – II: 772) Umro je, od srčanog udara, 26. novembra 1885. godine i sahranjen je pored stare crkve Sv. Marka.

Po svom političkom uverenju, Đorđe je bio konzervativac i obrenovićevac. Pitomac Jovana, adutant Mihaila, pepečitelj Miloša - svoju karijeru dugovao je Obrenovićima. On je bio predstavnik one generacije prvih školovanih ljudi u Srbiji koji su izgradili birokratski i državni aparat građanske države. Od seljačeta, Đorđe je postao činovnik i gospodin, s kućom u Resavskoj ulici snabdevenom građanskim nameštajem i ispunjenom varoškom atmosferom, do tada nepoznatom u Srbiji. Krupan, stasit, crnomanjast i lep, Đorđe Milovanović ženio se dva puta. Prva žena Jelena, unuka kneza Pavla Sretenovića, jednog od vođa srpskog ustanka, podarila mu je dva sina, Dimitrija i Atanasija. Po njenoj smrti Đorđe se ponovo oženio Katarinom Mijović, iz ugledne advokatske porodice u Belom Polju. Iz drugog braka rođeno je četvoro dece: tri sina, Vesa, Milovan i Mihailo, i jedna kćer, Ljubica. Školovan na strani, Đorđe je obratio veliku pažnju na vaspitanje i školovanje svoje dece. Skoro sve sinove školovao je na strani, što je u ono vreme bio ne samo napor već i dokaz naprednih shvatanja. Dimitrije je završio prava u Hajdelbergu, Milovan i Vesa studirali su u Parizu, Mihailo u Minhenu.

Đorđa Milovanovića je na mestu ministra unutrašnjih dela 27. oktobra 1860. godine zamenio Nikola Hristić koji je ostao na tom mestu sve do ubistva knjaza Mihaila tj do formiranja vlade Đorđa D. Cenića 21. juna 1868. godine. Nikola je za to vreme bio ministar unutrašnjih dela u vladama Filipa Hristića (27. oktobra 1860. – 9. oktobra 1861. godine), Ilije Garašanina (9. oktobar 1861. – 3. novembra 1867. godine), Jovana Ristića (3. novembra 1867. – 21. novembra 1867. godine) i vladi na kojoj je on sam bio na čelu istovremeno zadržavši i mesto ministra unutrašnjih dela (22. novembar 1867. – 21. jun 1868. godine).

---

⁶⁸ У монографији *Министарство и министри полиције у Србији 1811 – 2001*, 243, вероватно штампарском грешком стоји 1845. уместо 1854. године.

U novoj vladi Filipa Hristića formiranoj 27. oktobra 1860. godine na mestu popečitelja unutrenih dela doći će Nikola Hristić koji će to mesto zadržati i u sledećoj vladi koju je 9. oktobra 1861. godine formirao Ilija Garašanin (ovog puta već kao ministar unutrašnjih dela). Nikola će biti ministar unutrašnjih dela i u sledeće dve vlade – kratkotrajnoj Jovana Ristića od 3. do 21. novembra 1867. godine kao i u vladi koju će on sam formirati 22. novembra 1867. godine. U ovoj vladi će on biti i predsednik ministarstva i ministar unutrašnjih dela sve do pada te vlade 21. juna 1868. godine.

Nikola Hristić

Nikola Hristić je rođen 10. avgusta 1818. godine u Sremskoj mitrovici. Prešao je u Srbiju 1840. godine i zaposlio se u državnoj službi, kao činovnik u pravosudnoj, pa policijskoj struci. Brzo je napredovao pa je tako već 1846. godine radio kao načelnik Knjažeske kancelarije a 1847. godine je bio predsednik suda u Požarevačkom okrugu. U to vreme bio je pretplatnik i autor nekoliko priloga u almanahu Avala. U Avali je takođe objavljen njegov prevod Ljermontova, jedan od najranijih u srpskoj književnosti. (Detaljnije u: Deretić J., 1979, na više mesta.) Upravnik varoši Beograda postaje 1856. godine. Po povratku kneza Miloša 1859. godine zakratko je smenjen, ali ga Miloš vraća na isti položaj. Knez Mihailo Obrenović ga uzima za ministra unutrašnjih dela 1860. godine, a 1867. godine postaje i predsednik vlade, što ostaje sve do kneževine pogibije 1868. godine. Tom prilikom istog dana hapsi atentatore, osuđuje ih po kratkom postupku i daje na streljanje. Bio je potpuno odan knezu Mihailu na način starog činovnika. Po zamisli kneza, zaveo je policijski režim i gušio liberalnu opoziciju, iskorenio je hajdučiju i čvrsto kontrolisao opštine. (Detaljno videti u: Hristić N., 2006)

Po pogibiji kneza Mihaila i formiranju nove vlade je penzionisan. U politiku ga vraća kralj Milan tek 1883. godine kao predsednika vlade i ministra unutrašnjih poslova. Ugušio je Timočku bunu. 1884. godine postavljen je za potpredsednika Državnog saveta. Ponovo je predsednik vlade 1888. godine kako bi sproveo razvod braka i održao mir po abdikaciji kralja Milana. (Detaljnije u: Rajić S., 2003) Sledeće godine je ponovo penzionisan, a 1894. godine po četvrti put je postao predsednik vlade po obustavi ustava iz 1888. godine kada je trebalo srediti političko stanje u zemlji. Sredinom 1895. godine razrešen je i ponovo postavljen za predsednika Državnog saveta. Konačno je penzionisan 1901. godine. Nikola Hristić je ostao zapamćen kao veoma sposoban administrator i lično pošten čovek konzervativnih pogleda. Bio je oženjen Julijanom, unukom Tome Vučića Perišića sa kojom je imao dvanaestoro dece, među kojima je i ministar Kosta Hristić čiji je sin kompozitor Stevan Hristić.

Umro je u Beogradu 26. novembra i sahranjen 28. novembra 1911. godine. Opelo je u Vaznesenskoj crkvi vršio episkop žički Sava Dečanac, a bili su

prisutni kralj Petar I i Nikola Pašić koji ga je iz crkve izneo. (Hristić N. K., 1989, 519 – 520)

Posle ubistva kneza Mihaila Obrenovića u Košutnjaku 29. maja 1868. godine, na predlog ministra Milivoja Blaznavca za novog naslednika je proglašen Milan Obrenović, tada četrnaestogodišnjak. U vreme izbora, pošto je bio maloletan, umesto njega je vladalo namesništvo (Blaznavac, Ristić i Gavrilović), sve do 1872. godine. Prva mera namesništva bilo je donošenje Ustava 29. juna 1869. godine kojim je predviđeno da srpski presto, ako bi izumrla zakonita muška linija Obrenovića, mogli naslediti potomci kneza Miloša po ženskoj liniji. Ovaj Ustav je našao dosta otpora u redovima opozicije.

U novoj vladi Đorđa D. Cenića formiranoj 21. juna 1868. godine ministar unutrašnjih dela posato je Radivoje Milojković koji je do 24. septembra 1868. godine vršio funkciju i privremenog ministra inostranih dela. Na mestu ministra unutrašnjih dela je ostao sve do pada vlade 27. jula 1869. godine. Sledeću vladu je 27. jula 1869. godine je formirao upravo sam Radivoje Milojković koji je zadržao za sebe funkciju ministra unutrašnjih dela i to sve do pada vlade 10. avgusta 1872. godine. Biće još u nekoliko navrata ministar unutrašnjih dela ali o tome videti dalje u radu. Spomenimo da je u vladi koju je 19. avgusta 1875. godine formirao Stevča Mihailović Milojković je bio ministar pravde sve do pada vlade 26. septembra 1875. godine.

Radivoje Milojković

Radivoje Milojković je rođen 27. decembra 1832. godine u selu Glogovcu, današnjem Kušiljevu. Gimnaziju završio u Beogradu 1847. godine. Po završenom Liceju o državnom trošku poslat je u Pariz i Hajdelberg na izučavanje pravnih i kameralnih (ekonomskih) nauka. U državnu službu stupio je 1859. godine i obavljao je dužnost sekretara ministarstva pravde, zatim je posato sekretar Državnog saveta, pa načelnik ministarstva pravde i na kraju najviše zalaganjem Ilije Garašanina predsednik apelacionog suda.⁶⁹ Dimitrije Marinković u svojim memoarima Milojkovića u to doba prikazuje kao karijeristu, kome je sračunata ambicija vazda bila jača od uverenja, političke doslednosti ili lične lojalnosti. (Stranjaković D., 1939, 157–158, 190)

Posle atentata na knjaza Mihaila Milojković se priklonio namesničkom režimu i Jovanu Ristiću koji mu je bi pašenog (obojska su oženili ćerke poznatog beogradskog trgovca Hadži Tome). Inače i druga dva pašenoga su mu bili u to vreme vrlo ugledne ličnosti Filip Hristić, predsednik vlade i kapuće-haja u Carigradu i Antonije Bogičević, knežev ađutant. Važio je za jednog od najsposobnijih administratora Liberalne stranke a kao ministar unutrašnjih dela u liberalnim vladama bio je Ristićev glavni oslonac i pomagač u unutrašnjoj politici. Obojska su bili za umereno liberalni program i uspeli su, pod izuzetno

---

⁶⁹ У Паризу је слушао предавања знаменитог француског либерала Вашроа. Стефановски М., 2012, 2

teškim prilikama, posle ubistva knjaza Mihaila, da zasnuju jedan režim koji je trajao više godina i koji je učvrstio i osigurao položaj dinastije Obrenović. Svoju umerenu politiku Milojković je uneo i u Ustav iz 1869. godine na čijoj je izradi aktivno učestvovao, uradivši nacrt Ustava još 1867. godine. U izradi ustava je verno pomogao namesniku Ristiću u mnogim pojedinostima.⁷⁰

Milojković je u početku službovanja važio za čoveka širih pogleda, otvorenog za nove ideje, ali se ubrzo proćuo i po strogosti svoje policije, sledeći put svojih prethodnika Ilije Garašanina i Nikole Hristića. Za njega je sloboda na izborima bila prazna rel. Po njemu narodu je bio potreban neko da ga vodi a to je bila vlast. Milojković je izdavao kratke i jasne naredbe, tako da je po zaneleškama njegovih savremenika “sve od praktikanta do načelnika, na njegovu reč drhtalo.” Za njega se govorilo da je bio vatra – čovek. Posedovao je veliku prisebnost u kritičnim momentima, brzo je reagovao i donosio odluke, a omiljena izreka mu je bila “ili – ili”. Premda je bio strah i trepet za okolinu, Milojković je bio prvi ministar unutrašnjih dela koji je prekinuo sa strogom zvanišnošću u ophođenju sa ljudima, uneo prijatnost u razgovore i obojio ih brojnim pošalicama. Zbog toga, uprkos na pritužbama na njegovu policiju, on lično nije bio u istoj meri omrznut.

Knjaževim ukazom od 31. oktobra 1873. godine postavljen je član državnog saveta Radivoje Milojković za potpredsednika tog istog saveta. (*Zvanični deo*, Srpske novine od 31. oktobra 1873, 957)

Po silasku liberala sa vlasti 1880. godine bio je član Državnog saveta a pred smrt i potpredsednik istog. (*Beogradske vesti*, Srpske novine od 18. decembra 1888, 1318)

Milojković nije bio čovek od pera, za sobom je ostavio samo kratak autobiografski zapis *Beleške o meni*, koji završava sa 1865. godinom.

Umro je 16. decembra 1888. godine u Beogradu. Sahranjen je 17. decembra 1888. godine uz najviše državni počasti. (*Beogradske vesti*, Srpske novine od 17. decembra 1888, 1314; *Beogradske vesti*, Srpske novine od 18. decembra 1888, 1318)

O njemu kao ministru su ostale zabeležene i dve anegdote.

Prva se odnosi na njega i Josifa Pančića. Kao vladin poslanik na jednoj Narodnoj Skupštini u Kragujevcu, Pančić je bio i potpredsednik skupštinski. Jedan se poslanik te Skupštine teško žaljaše u sednici kako u Srbiji nema slobodne štampe, već se misaonistrana ljudi sprečavaju u iznošenju korisnih predloga i ideja. Tada ministar Radivoje Milojković ustade i reče: “Čuli ste šta veli gospodin poslanik, a ja ću se za dokaz da stvar drukčije stoji pozvati na najboljega svedoka. Gospodin doktor Pančić štampao je u Srbiji više nego svi mi skupa, pa ja molim gospodina doktora da izjavi ovde: da li je vlast njemu ma kad zabranjivala da štampa šta hoće i kako hoće.”

---

⁷⁰ О изрази преднацрта Устава 1867. и 68. године и улози Радивоја Милојковића, као и текст самог преднацрта устава видети детаљно у радовима: Кулаузов М., 2005, 63 – 77 и Стефановски М., 2012, 1 – 16

Znajući dobro šta je po sredi, Pančić ipak ustade i izjavi: “Zaista, gospodo, nikada nisam nailazio na kakve smetnje od strane državnih vlasti kad sam što štampao, a istina je i to da sam štampao, hvala Bogu, baš dosta.”

Skupština je primila jemstvo takoga jemca.(Gavrilović A., 1911, 53 – 54)

Drugu anegdotu je zabeležio Dimitrije Đorđević: “Pokojni Jovan Avakumović, bivši predsednik Ministarstva, baš pred samu proslavu pedesetogodišnjice oslobođenja Niša, kad smo pre dve godine govorili o Kosti Pavloviću, ispričao mi je ovo: „Ja sam tada bio načelnik policijskog odeljenja Ministarstva unutrašnjih dela, i mene zovnu moj ministar Radivoje Milojković, pa mi reče: - Joco! Hoću da mi izabereš u sva četiri novooslobođena okruga najbolje ljude, i za okružne i sreske načelnike i za pisare i praktikante. Takvi mi ljudi trebaju za nove krajeve. - I moj izbor pao je na Kostu.“(Jovanović M., 2005, 109 – 117)

Pred sam početak Drugog srpsko – turskog rata, Radivoje Milojković, ministar unutrašnjih dela, na sednici vlade je rekao: „Da pođemo u ime Boga! Ali, ako i ovoga puta ne budemo srećni, onda da siđemo svi dole, i Vi Vaša Svetlosti i mi, pa kape na obalu, i svi da skačemo u Savu!”

Spomenimo i da mu je, u vreme kad je posle 1880. godine već napustio aktivno bavljenje politikom, duže vreme lični lekar i veliki prijatelj bio Laza Lazarević.

Po sticanju punoletstva, knez Milan Obrenović je 1872. godine preuzeo vlast od namesništva. Na početku svoje vladavine oslanjao se uglavnom na vojsku, pa je radio na njenom jačanju. U spoljnoj politici oslanjao se sve više na Rusiju. U njegovo vreme počinju da se događaju sudbonosni događaji.

Stupanjem na presto knjaza Milana Obrenovića formirana je 10. avgusta 1872. godine vlada Milivoja Petrovića Blaznavca u kojoj je prvih nekoliko dana – do 19. avgusta 1872. godine ministar unutrašnjih dela bio Radivoje Milojković ali je već tog. 19. avgusta zamenjen, zvanično na lični zahtev zbog slabog zdravlja, sa Markom Lazarevićem. Marko Lazarević je postao ministar pravde u sledećoj vladi koju je 2. aprila 1873. formirao Jovan Ristić sve do njenog pada 22. oktobra 1873. godine. Na njegovo mesto kao ministar unutrašnjih dela tokom celog mandata Ristićeve vlade bio je Jovan Tucaković.

Marko Lazarević

Marko Lazarević se rodio 1830. godine u valjevskoj Podgorini. Prava je završio u Beogradu a radi izučavnja pravnih nauka upućivan je i u inostranstvo. Bio je oličenje klasičnog birokrate i istovremeno politički beznačajna ličnost. Bilo je loš govornik ali je zato pisao duge i opširne referate.(Ministarstvo i ministri, 2002: 249)

Lazarević je bio ministar unutrašnjih dela u prvoj vladi koja je formirana po sticanju punoletstva knjaza Milana 1872. godine. Postavljen je 19. avgusta 1872. godine za ministra umesto Radivoja Milojkovića, Ristićevog pašenoga jer se smatralo da je odan predsedniku vlade Blaznavcu, bivšem namesniku. Pred

dobijanje resora Lazarević je bio predsednik I-ve klase suda varoši Beograda.⁷¹ Vlada je trajala osam meseci do Blaznavčeve smrti početkom aprila 1873. godine. U narednom kabinetu Jovana Ristića formiranom 2. aprila 1873. godine Lazarević je bio ministar pravde, (*Zvanični deo*, Srpske novine od 2. aprila 1873, 297) sve do njenogovog pada 22. oktobra 1873. godine. (*Zvanični deo*, Srpske novine od 22. oktobra 1873, 929) Knjaževim ukazom od 31. oktobra 1873. godine postavljen je ministar na raspoloženju Marko Lazarević za sekretara državnog saveta. (*Zvanični deo*, Srpske novine od 31. oktobra 1873, 957) Milan Đ. Milićević je zabeležio da su u dvoru Lazarevića zvali “prijatelj naše kuće” iako nije bilo poznato zašto. On je takođe naveo kako je glavna Lazarevićeva osobina bila sposobnost da zarađuje novac i da ga čuva a da mu je posebna pasija bila rad u vinogradu na Topčideru. Zbog toga nikad nije dolazio na vreme na sednice Državnog saveta čiji je bio član od 1894. godine već se uvek pojavljivao pošto bi sednice već bile završene (Ministarstvo i ministri, 2002: 249). Umro je 1900. godine u Beogradu.

Jakov Tucaković

Jakov Tucaković se rodio 22. marta 1828. godine u Kragujevcu u kome je završio osnovnu školu i gimnaziju u Kragujevcu a Licej u Beogradu. Otac mu je bio čuveni gružanski knez Petar Petrović, koga su Turci zbog velike glave prozvali “Tucak”. Karijeru je započeo kao mlađi pisar prvostepenog suda u Jagodini. Jula 1859. je kao pisar suda okruga Požarevačkog naimenovan za načelnika u srezu timočko-zaglavačkom okruga knjaževačkog. Sledeće 1860. godine postao je načelnik posavskog sreza. (Srpske novine od 4. jula 1859, 1013; Ministarstvo i ministri, 2002: 250) U avgustu 1868 Tucaković je postao upravnik grada Beograda i na tom položaju je ostao za sve vreme Drugog namesništva do 2. aprila 1873. godine kada je postao ministar unutrašnjih dela u vladi Jovana Ristića. (*Zvanični deo*, Srpske novine od 2. aprila 1873, 297) Ministar je bio do 22. oktobra 1873. godine (*Zvanični deo*, Srpske novine od 22. oktobra 1873, 929) a 31. oktobra 1873. godine je na predlog predesnika ministarskog saveta penzionisan je po sopstvenoj molbi sa penzijom koja mu dužini radnog staža pripada. (*Zvanični deo*, Srpske novine od 31. oktobra 1873, 957) Juna 1876 postao je ponovo upravnik grada Beograda i na tom položaju je ostao do 1878. godine. Imao je važnu ulogu u vreme Skupštine 1877. godine koja je trebalo da odobri sklapanje mira sa Turskom. U opštem metežu među poslanicima i u narodu Tucaković je uspeo da povрати red i mir. Nakon rata je postao državni savetnik. Ministar unutrašnjih dela je bio ponovo od 25 jula 1879. do 05. juna 1880. godine, u vladi Jovana Ristića, nakon čega je vraćen u državni savet. Krajem marta 1881 je otišao u penziju. (Policija 1/10 za 1911; Stanojević S., 2001 – III: 652; Stanojević S., 2001 – IV: 824)

---

⁷¹ Милојковић је, као што смо већ навели оставку званично поднео због слабог здравља. *Zvanični deo*, Српске новине од 19. августа 1872, 587

Umro je 15. decembra 1889. godine u Beogradu.

Bio je pun duha i po tome se isticao u svom radu a potom je ostao i u sećanju svojih savremenika. Evo šta o tome piše Dimitrije Đorđević u svojim sećanjima: “ I tada je bilo burnih sednica. Sećam se jedne, kad je bila načelna debata zakona o štampi, kad je ministar unutrašnjih dela bio Jakov Tucaković, čovek staroga kova. Tada se bila digla i Skupštini paklena larma. Ranko Tajsic prišao je ministarskom stolu i sa stegnutom pesnicom ispred nosa ministra Tucakovića, govorio mu je o slobodnoj štampi u Engleskoj onim svojim visokim glasom, koji se uvek čuo. „More, batali bre Ranko! – odgovara mu Tucaković u ironiji – Niti ste vi Englezi, niti sam ja Gledston! Gledaj ti svoja posla!“ (Stanojević S., 2001 – IV: 653; Jovanović M., 2005, 109 – 117)

U vladi koju je 22. oktobra 1873. godine formirao Jovan Marinović ministar unutrašnjih dela je bio Aćim Čumić koji je formirao sledeću vladu 25. novembra 1874. godine i u njoj pored mesta predsednika zadržao i mesto ministra unutrašnjih dela. Aćim se zadržao na obe funkcije sve do pada njegove vlade 22. januara 1875. godine.

Aćim Čumić

Aćim Čumić je rođen 1836. godine u Trešnjevici kod Kragujevca. Osnovnu školu je učio u Blaznavi, polugimnaziju u Kragujevcu a gimnaziju Beogradu. Zahvaljujući odličnom uspehu upisao je peti razred Beogradske gimnazije školske 1852/53. godine. Gimnaziju završio 1854. godine Na Liceju je 1854. godine upisao prirodno – tehnički smer, ali je posle dve godine prešao na pravni. Krajem leta 1858. godine, s grupom pitomaca otišao je u Hajdelberg, a zatim u Pariz kako bi nastavio svoje obrazovanje. Ušao je u državnu službu 1862. godine⁷² postavši profesor beogradske gimnazije. Po sopstvenoj želji novembra 1864. godine premešten je za sekretara suda varoši Beograda a 1. juna 1865. godine postavljen je za sudiju beogradskog suda. Za profesora rimskog prava na Velikoj školi postavljen je 7. jula 1865. godine i zadržao je katedru do 1870. godine kada je najpre u septembru 1870. godine izabran za člana Odbora beogradske opštine a ubrzo zatim i za kmeta (pretsednika) beogradske opštine nakon čega je podneo ostavku na državnu službu. Interesantno je da nikad nije predavao rimsko pravo nego kazneno pravo i kaneni postupak.(*Aćim Čumić*, Srpske novine od 29. jula 1901, 2 – 3; Hristić K., 1983, 291; Milanović J., 2011: 65 nap. 2 i 66) Učestvovao je u radu ustavnog odbora iz 1868. godine i bio zapažen po rečitosti i predlogu da se vlada stavi pod nadzor državnog saveta, a ne skupštine.(Jedinstvo br. 7 od 16. decembra 1868; Milanović J., 2011: 65 – 66) Bio je političar konzervativne orijentacije, blizak starijim političarima Iliji Garašaninu i Jovanu Marinoviću, i predvodnik grupe mlado konzervativaca. Bio je temperamentan čovek, oštrog jezika.

---

⁷² По другим подацима постављен је за суплента у београдској гимназији октобра 1860. године. Милановић Ј., 2011, 65 нап. 2.

U proleće 1871. godine, ga je liberalsko namesništvo, na čijem čelu se nalazio Jovan Ristić, zbacilo sa mesta predsednika opštine. Potom se bavio advokaturom u Beogradu, da bi 1873 – 1874. godine bio ministar unutrašnjih dela u Marinovićevom kabinetu. Čumić je 25. novembra 1874. godine zamenio Marinovića i sam postao predsednik vlade. Zadržao je ministarstvo unutrašnjih dela. Premda mu je skupština izglasala poverenje on je 22. januara 1875. godine, podneo ostavku svoje vlade. Potom je 1. aprila 1875. godine postavljen za sudiju Kasacionog suda ina tom položaju je ostao do marta 1878. godine.(*Aćim Čumić*, Srpske novine od 29. jula 1901, 3; Milanović J., 2011: 66 – 70)

Od strane liberalske vlade uhapšen je 1878. godine zbog navodnog učešća u Topolskoj buni i osuđen na smrt zajedno sa Jevremom Markovićem, ali je ubrzo 15. juna 1878. godine pomilovan i osuđen na 7 godina robije. Knjaz ga je pomilovao 6. novembra 1880. godine po padu Ristićeve vlade i dolasku naprednjačke vlade. Kasnije se više nije bavio politikom.(AS, PO, 71, 33; Arhiv SANU, br.9287/II, 102; Milanović J., 2011: 77 – 80)

Zvanično je 13. jula 1884. godine postavljen za državnog komesara u Parizu kod društva za građenje i eksploataciju Srpskih Državnih Železnica i ostao je na toj funkciji sve do odlaska u penziju januara 1890. godine.(Nezvanično je postavljen na ovu funkciju još 21. decembra 1881. godine. Milanović J., 2011: 82) Veoma se angažovao na podizanju Kolarčevog fonda. Napisao je sledeća dela: *Kasacijona vlast* (1867) i *Zadužbine u odbrani Srpstva* (1890).

Bio je redovni član Srpskog učenog društva (Odseka istoričkog i državničkog) od 25. januara 1870. godine i počasni član Srpske kraljevske akademije od 15. novembra 1892. godine. Bio je senator Kraljevine Srbije od ustanovljenja Senata.

Umro je 27. jula 1901. godine u Kusadku kod Smedereva a sahranjen 30. jula na Novom groblju u Beogradu o državnom trošku i uz najveće počasti.(*Čitulja*, Srpske novine od 29. jula 1901, 1 – 2; *Aćim Čumić*, Srpske novine od 29. jula 1901, 2 – 3)

Aćim Čumić, je važio za ljutog protivnika Namesništva. Bio je pravnik, školovan u Parizu i profesor Velike škole, vrstan poznavalac krivičnog prava i darovit, temperamentan govornik - pravi narodni tribun i seljački demagog. Beograd ga je birao za kmeta, tj. gradonačelnika što se smatralo otvorenim otporom prestonice prema vlasti, a kao kmet bio je "policijski smenjen" pa se kandiduje za poslanika. Tih dana, na Velikoj školi, iz koje će iznici današnji univerzitet, pobunili su se đaci, i ta buna ugušena je, ne od školskih vlasti nego od policije, u čijim izveštajima stoji kako je tu "Aćim umešao svoje prste". Kao propali kmet i propali poslanik Čumić je otvorio advokatsku kancelariju u Beogradu, i na suđenjima širom Srbije stiče još veću popularnost. "U buntovnoj Šumadiji", po pisanju jednog njegovog savremenika, "njegova popularnost je tolika da seljak kad psuje vola, psuje ga Čumićem". Udarao je po vlasti, sve dok nije ušao u vlast!(Milanović J., 2011: 66 – 67)

Čumićeva ličnost budila je opštu radoznalost. Jako pomadiran, s plavim bakenbardima i belom svilenom maramom oko vrata, u rukavicama i gamašama, on je izgledao Parizlija od glave do pete. Ali njegov zao pogled, njegova jetka vilica, njegova tamna boja odavala je našega seljaka, – seljaka ubojicu i kesedžiju, u koga je nož brz kao i reč. Besednik snažan i plahovit, on je imao jednu oštrinu naglasaka i sirovost izraza, koja je cepala u param – parče sva zabašurivanja i išla pravo u srce stvari, – i uza sve to jedan glas suv i prodiran, koji je svojom seljačkom piskavošću opominjao na Vučića. Bio je „durljiv i osobenjak”. Ima je mračan i ozlojeđen pogled na ljude i stvari: sve mu je srpsko bilo „nisko, nemoćno, izanđalo, malo” ... nije vredelo ništa raditi, nije se imalo ničemu nadati. Pored sve svoje mrzovoljnosti i beznadežnosti, bio je žudan vlasti i popularnosti, imao široku demagošku ljubaznost s publikom, odgovarao na pozdrav i najmanjega čoveka skidanjem cilindra do zemlje. Ceo svet, a u prvome redu on sam, verovao je u njegovu energiju, ali niko nije znao na šta će je upotrebiti, jer je po svojim nazorima bio mešavina konzervatizma i liberalizma. (Jovanović S., 1934: 382 – 384)

Ministar je postao u vladi Jovana Marinovića, prvog srpskog premijera koji je loše govorio srpski. Čim je Knez Milan Obrenović postao punoletan okrenuo je leđa Milivoju Petroviću Blaznavcu, koji ga je doveo na presto, i prvu vladu poverio liberalu Jovanu Ristiću. Ristićev kabinet zamenice vlada premijera Jovana Marinovića, Srbina iz Bosne, koji je čak imao i nadimak - Bošnjo. Bošnjo je bio oženjen ćerkom poznatog bogataša i dobrotvora, Miše Anastasijevića, koji će pokolenjima, između ostalih, kao svoju zadužbinu ostaviti Kapetan Mišino zdanje. Kapetan Mišin zet živio je na visokoj nozi, u jednoj od najlepših kuća u Beogradu, govorio je srpski kroz nos, sa akcentom kao da je stranac, i - kako ga opisuje istoričar Slobodan Jovanović - bio je najsličniji onim ruskim zapadnjacima, koji su opisani u Turgenjevljevima knjigama. Robovao je jednoj strasti - uživao je da se kocka u velikim evropskim kockarnicama, a kockarski je ulagao velike kapitale na svetskim berzama. (Detaljnije o Jovanu Marinoviću videti u: Jovanović S., 1934: 306 – 322)

Kada je Marinović, koji je važio za konzervativca, privrženog dinastiji i vlasti, objavio sastav vlade, za sve je bilo veliko iznenađenje kada je za ministra unutrašnjih dela postavio Aćima Čumića. Gospodin Marinović je izgleda shvatio kako je "levičarstvo" Aćima Čumića obična demagogija, i postavljanje ovog najgrlatijeg srpskog opozicionara za ministra policije, jednostavno je objasnio: "Za ministra unutrašnjih dela potreban je čovek koji ima poznanstva i koji ima veštine da se s narodom i načelnicima razgovara. Čumić je sa sela, nije salonski čovek, ima veliku rodbinu, ogromna poznanstva. Bio je profesor Velike škole, dakle čovek je od nauke. Bio je kmet beogradski, zna dakle nešto i administracije. Ima dara govora, a ima sve za srazlične boje ljudima, od svake klase!" (Arhiv SANU, br. 7200, *Memoari Nikole Krstića – Javni život*, 24. novembar 1874, 28)

Oktoobra 1874. raspisani su novi izbori za Skupštinu. Izborima je rukovodio Aćim Čumić. Uoči izbora uveo je novu praksu koja će postati redovna u Srbiji: promenio je gotovo kompletno policijsko osoblje. Od 18 okružnih načelnika 16 je premešteno ili penzionisano. Slično je uradio i sa sreskim načelnicima i pisarima. Pred izbore je hteo potpuno da se osigura, da na svim ključnim mestima budu - njegovi ljudi. Ali, nije se uzdao samo u policijski teror, uveo je i druge načine pridobijanja birača. Osnovao je tajni, dispozicioni fond, i za izbore potrošio preko 3.000 dukata, što je za ono vreme bila velika suma. Pored toga nemilice je davao dozvole za otvaranje novih mehana. Svaki novi mehandžija postajao je njegov izborni korteš. Otvorio je toliko novih kafana, da se po Beogradu pričalo kako se pobožni ljudi plaše da će jednog jutra i Saborna crkva osvanuti kao mehana prve klase!(Jovanović S., 1934: 367 – 372; Milanović J., 2011: 70 – 72)

Ali vratimo se osnovnoj priči ministrima unutrašnjih dela Knjaževine Srbije. Nakon pada Čumićeve vlade Danilo Stefanović⁷³ je 22. januara 1875. godine formirao vladu u kojoj je za sebe zadržao i mesto ministra unutrašnjih dela. Ova vlada je trajala oko pola godine da bi pala 19. avgusta 1875. godine.

Danilo Stefanović

Danilo Stefanović se rodio 7. maja 1815. godine u Temišvaru. Bio je sin vojvode i kneza porečkog Jovice Stefanovića⁷⁴ i brat Stefana Stefanovića Tenke, predsednika državnog saveta i organizatora poznate Tenkine zavere protiv knjaza Aleksandra Karađorđevića. Danilo je bio oženjen đerkom iz prvog braka gazda Nikole Miličevića Lunjevice (1776 – 1842) iz Lunjevice, veletrgovca, predsednika rudničkog okružnog suda, knjaz Miloševog prijatelja i saradnika.

Danilo je završio terzijski zanat i napre se bavio trgovinom. Knjaz Miloš ga je postavio za starešinu sreza porečko – rečkog. Od tada pa sve do 1859 radio je u policiji u kojoj je 1852 postao okružni načelnik. Po povratku kneza Miloša postavljen je za člana državnog saveta na kom je položaju ostao do 1875. godine. Predsednik ministarskog saveta je postao 22. januara 1875. godine pri čemu je zadržao portfelj ministra unutrašnjih dela. Njegova prelazna vlada je bila poznata kao vlada "pomirljivosti i dobre volje" i ostala je upamćena po tome što je tajno započela pomaganje hercegovačkog ustanka. Stevanović je podneo ostavku 19. avgusta 1875. godine posle čega je do 1879. godine bio na raspolaganju kada je stavljen u penziju.(Stanojević S., 2001 – III: 797, 824; Stanojević S., 2001 – IV: 443) Umro je 20. novembra 1886. godine u Beogradu. Izbori iz 1875. biće zapamćeni po prvoj "modernoj" predizbornoj kampanji. Knez Milan, u pratnji predsednika vlade Danila Stevanovića, obišao je istočnu

---

⁷³ У неким изворима пише Стевановић.

⁷⁴ Обор кнез поречки до 1804. године и војвода поречки од 1811. године. Био је родом из Пореча.

Srbiju, što je trebalo da posluži konzervativcima da obezbede pobedu na izborima. Naime, policija je određivala koji će domaćin izaći pred Kneza, što se naročito odnosilo na poslaničke kandidate. Ovaj koga ne bi "pripustili do Kneza" bio je, samim tim, obeležen kao sumnjiv čovek. Onome koga ne puštaju pred kneza, nije mesto ni u skupštini. Predsednik Vlade, Danilo Stevanović, zadržao je za sebe - a bio je i inače iskusan policajac - resor ministra unutrašnjih dela. "Sa birokratskom crnom kačketom, koja je već bila izašla iz običaja, Danilo je bio tip naših starovremenskih činovnika, koji nisu imali mnogo škole ali su dobro poznavali narod", piše o njemu Slobodan Jovanović. Ceo vek proveo je u državnoj službi. Pod Karađorđevićima bio je u policiji sreski i okružni načelnik. Povratkom Miloševim na presto postao je savetnik da bi mu Milan, januara 1875, poverio Vladu. Imao je tada šezdeset godina, a bio po shvatanjima još stariji. Stalno narogušen, gundao je na Skupštinu, psujući oca poslanicima. Nije mu išlo u glavu da se donošenje zakona može poveriti nepismenim seljacima "koji ni svoje selo ne umeju da ušore". Neprestano gundanje i godine donele su mu nadimak Čika Dača. (Jovanović S., 1934: 390 – 392 i 414 – 422)

Čika Dača je, uoči izbora, izvršio sve neophodne policijske predradnje. Razmestio je gotovo sve sreske policijske činovnike, a aktivirao je nekolicinu načelnika još od vremena Mihaila - bez "stare garde" nije hteo na izbore. Sreski i okružni načelnici bili su pozvani u Beograd, da im se "dadu uputstva koga će za poslanika birati". U "Službenim novinama" Čika Dača je štampao raspis protiv demagoga i "razno raznih elemenata" (verovatno iz pera ministra prosvete Stojana Novakovića) i rasturio ga u više hiljada primeraka, "da se narod pouči kako da glasa". A potom je krenuo u gonjenje svih onih poslanika koji su se, u prošlom sazivu, iskazali kao "opozicionari". Miloš Glišić smenjen je sa mesta kmeta. Ranko Tajsić i Adam Bogosavljević završili su u apsu. Međutim, hapšenje Adama Bogosavljevića nije krenulo po dobru za vlasti. Adam je bio seljak - filozof. Kako piše Slobodan Jovanović, on je "svršio celu Veliku školu ali nije hteo polagati ispite, da ne bi došao u iskušenje da sa dobivenom diplomom zatraži državnu službu". Vratio se na selo, radio zemlju kao svaki seljak, na Skupštinu je dolazio u seljačkom odelu. Bio je pod uticajem Svetozara Markovića. Smatrao je da činovnici u siromašnoj zemlji moraju da žive kao seoski kmetovi a ne da izigravaju gospodu. Kritikovao je sve vlade, jer "u Srbiji, posle kneza Miloša, niko nije imao ekonomski program". (O Adamu Bogosavljeviću videti i Nikić F., 1927, 123 i dalje) Uhapšen je zbog jednog političkog govora. Kroz narod je proneta glasina kako su ga vlasti ubile. Njegovi seljaci navru u načelstvo. Kapetan, da ih umiri, izvede Adama pred njih, a ovaj uđe umasu, i - seljaci ga, na ramenima, odvuku sa sobom. Sad se sreski kapetan našao na mukama, pa je otišao u Adamovo selo, Koprivicu, u Krajinskom okrugu, da zamoli Adama da se vrati u zatvor. Da proba milom ono što nije uspeo silom. Nije uspeo da ga namoli, i još je, pred zoru, morao da beži, pre nego se seljaci probude. Posle je u Koprivicu dojurio i ministar pravde, i isto

tako odjurio. u pitanju je bio seljački bunt, jedna mala pobuna. Autoritet vlasti je bio poljuljan, i neki ministri su tražili od Čika Dače oštre mere.

- Neka vide seljaci da naša pamet caruje, a ne njihova! - govorio je prosvetar Stojan Novaković.

Čika Dača je bio lukaviji. Kad je video da lepim ne ide, suočen sa mogućnošću da žandarska okupacija koprivničkih sokaka može da dovede do krvoprolića i velikih komplikacija, odlučio je da se pravi nevešt. (Jovanović S., 1934: 395 – 402)

Načelnik Jagodinskog okruga Đ. Stevanović uputio je 3. jula 1875. godine, mesec dana pred izbore, poverljivo pismo svom ministru i predsedniku, Čika Dači. U pismu obaveštava svog pretpostavljenog šta je sve preduzeo da Miloje Milanović (polovina Adam - Milijine stranke) ne bude izabran u Skupštinu. Policijski pedantno, ali i opširno, objašnjavaju se sredstva i metodi kojim se služe jagodinski žandarmi. "Međutim, sada se radi na tome na fini način, da se osujeti Milijin izbor za poslanika, i nadam se, da će to biti i osujećeno - piše Đ. Stevanović D. Stevanoviću. Pa dalje kaže kako je naređeno da se odmah pohapse svi ljudi koji su agitovali za Miliju!

Ali, kao čovek starog kova, Čika Dača je precenio autoritet vlasti i Knjaza u narodu i - izgubio izbore, uprkos "finim načinima". Pobili su liberali. Čika Dača je još pokušao neke mahinacije i pritiske na odbor za verifikaciju mandata (zvanično se to tada zvalo Odbor za pregled punomoćja), ali nije pomoglo. Dan posle izbora Čika Dačina vlada podnela je ostavku. A Adam Bogosavljević, odbegli Čika Dačin uhapšenik, ne samo što je ponovo ušao u Skupštinu, nego je izabran za skupštinskog sekretara. Ali, Adam ipak nije mogao da izmeni sudbinu koju mu je Čika Dača namenio. Pet godina kasnije, 1880. dopao je zatvora, u kome je "umro na prečac, u prisustvu vlasti".

Kada je u Nevesinju izbio ustanak „Nevesinjska puška“, 1875. godine, knez Milan je odbio da uzme učešća u njemu i osuđivao taj ustanak. Pod pritiskom javnog mnjenja objavio je Turskoj rat 1876. godine, ali bez dovoljno diplomatske pripreme završen je porazom Srbije. Ponovo je stupio u rat protiv Turske, na insistiranje Rusije, 2. decembra 1877. godine. Vojska Kneza Milana se kretala prema Nišu, Pirotu i Vranju. Posle potpisivanja San Stefanskog ugovora došlo je do preokreta u politici kneza Milana. Rusi su forsirali Bugare u stvaranju San Stefanske Bugarske, na uštrb srpskih teritorija, pa se knez sve više okreće prema Austro Ugarskoj. Odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine Kneževina Srbija je dobila nezavisnost. Posle odluka Berlinskog kongresa gde je Srbija dobila Vranjski, Niški, Pirotski i Toplički okrug, a za uzvrat se saglasila da Austrougarska može da okupira Bosnu i Hercegovinu, knez Milan šalje prvu delegaciju da povede pregovore sa austrougarskim dvorom. Na čelu delegacije se nalazi Jovan Ristić, vođa liberala, koji se obavezao da u ime Srbije sa Austrougarskom zaključi trgovački ugovor i da izgradi železničku prugu.

Stari dobro poznati Obrenovićevac Stevča Mihailović je 19. avgusta 1875. godine formirao vladu u kojoj je ministar unutrašnjih dela bio takođe jedan veteran Jevrem Grujić. Ova vlada je bila vrlo kratka trajala je samo do 26.

septembra 1875. godine. Novu, takođe ne naročito dugovečnu, vladu formirao je 26. septembra 1875. godine Ljubomir Kaljević koji je za sebe zadržao i resor ministra unutrašnjih dela. Kaljevićeva vlada će ostati na vlasti do 24. aprila 1876. godine.

Ljubomir Kaljević

Sin sudije Milana Kaljevića koji je u vreme Svetoandrejske skupštine bio predsednik Okružnog suda u Užicu. Rođen je 26. septembra 1841. godine u Užicu. Gimnaziju je završio u Beogradu 1859. godine, a studirao državne nauke u Hajdelbergu i Parizu. Po povratku u Srbiju izdavao je 1867 – 1870. godine list *Srbija*, jedini opozicioni list knezu Mihailu oko koga se okupila sva liberalna inteligencija. Za narodnog poslanika je prvi put izabran 1871. godine. Politički list *Budućnost* počeo je da izdaje 1873. godine. Ministar finansija bio je od 25. novembra 1874. do 20. januara 1875. godine.

Predsednik je vlade i ministar unutrašnjih dela od 26. septembra 1875. do 24. aprila 1876. godine. Ova vlada, sastavljena od mlađih liberala i konzervativaca, pripremala je oslobodilački rat sa Turskom. Izdala je liberalne zakone o štampi i opštinama. Kasnije je bio načelnik u ministarstvu finansija, pisao za novine Petra Karađorđevića, bio je jedan od osnivača Napredne stranke 1881. godine, poslanik u Bukureštu 1881. – 1886. godine i Atini 1886. – 1889. godine, državni savetnik 1895 – 1907. godine. Ukazom od 6. aprila 1901. godine kralj Aleksandar Obrenović je Ljubomira Kaljevića, državnog savetnika na raspoloženju, postavio za doživotnog senatora i potpredsednika senata. Istovremeno je, kraljevim ukazom, ponovo postavljen i u državnom savetu. (Zastava od 8. aprila 1901.) Kao veliki pristalica Karađorđevića, postao je ministar inostranih dela u prevratničkom kabinetu 29. maja 1903. godine, posle ubistva kralja Aleksandra Obrenovića i ostao na toj funkciji do 21. septembra 1903. godine.

Bio je redovni član Srpskog Učenog Društva (Odbora za nauke državne i istorijske) od 20. marta 1869. godine i počasni član Srpske Kraljevske Akademije od 15. novembra 1892. godine. Napisao je knjigu *Moje uspomene* (1908).

Umro je 20. marta 1907. godine u Beogradu.

Vladu koja će pregrmeti dva rata formirao je 24. aprila 1876. godine Stevča Mihailović. Ova Stevčina vlada će ostati na vlasti sve do 1. oktobra 1878. godine ne računajući jedan kratak period od 7. do 16. decembra 1876. godine. U ovoj vladi će ministar unutrašnjih dela biti, sve vreme, Radivoje Milojković. Milojković će ostati ministar unutrašnjih dela i u novoj vladi koju je 1. oktobra 1878. godine formirao Jovan Ristić sve do 25. jula 1879. godine kada će ga na toj funkciji zameniti Jakov Tucaković. Tucaković će se na toj funkciji zadržati oko godinu dana tačnije do 5. juna 1880. godine kada će ministar unutrašnjih dela ponovo postati Radivoje Milojković koji će ostati na čelu tog resora sve do pada Ristićeve vlade 21. oktobra 1880. godine.

Srbija je sa Austrougarskom 28. marta 1880. godine potpisala železničku konvenciju. Knez Milan je bio duboko uvređen držanjem Rusije prema Srbiji. Odlazi 1881. godine u zvaničnu posetu Petrogradu, kod ruskog cara Aleksandra III Romanova. U Petrogradu je primljen dosta hladno, gotovo sa odbacivanjem. Rusija je potvrdila svoju politiku sa Berlinskog kongresa. Po povratku iz Petrograda, knez Milan je posetio Beč i utanačio politički ugovor sa Austrougarskom. Taj dokument poznat kao Tajna konvencija, u Beogradu je potpisao Čedomilj Mijatović 16. juna 1881. godine. Tajna konvencija je podrazumevala uzajamnu i prijateljsku politiku Srbije i Austrougarske, gde se Srbija obavezala da na svom području neće trpeti politička spletkarenja protiv Austrougarske monarhije, a za uzvrat Austrougarska se obavezala za proglašavanje Srbije za kraljevinu kod drugih sila. Posle ovog sporazuma, prva mera je usledila od predsednika ministarskog saveta Mihaila Piroćanca koji je knezu Milanu podneo ostavku svoje vlade, koja nije prihvaćena. Sledeći čin je bilo proglašenje Srbije za kraljevinu 22. februara 1882. godine. Car Franc Jozef je lično prvi čestitao kralju Milanu Obrenoviću.

Poslednju vladu u knjaževini Srbiji formirao je Milan Piroćanac 21. oktobra 1880. godine i ova će vlada ostati na vlasti sve do 21. septembra 1883. godine. U ovoj vladi ministar unutrašnjih dela je bio Milutin Garašanin. Međutim, pošto je Milutin Garašinin toliko poznata ličnost u srpskoj historiografiji mi se ovde nećemo zadržati na njemu i završićemo našu priču o popečiteljima i ministrima unutrašnjih dela do početka 1859. do početka 1882. godine.

Literatura

1. Ljušić R., 2005: *Vlade Srbije: 1805-2005*, (pr. Radoš Ljušić), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2005.
2. Gavrilović A., 1911: Gavrilović Andra, *Sedamdeset Anegdota iz života srpskih književnika*, Beograd 1911.
3. Deretić J., 1979: Deretić Jovan, *Almanasi Vukovog doba*, Beograd 1979.
4. Dimitrijević – Stošić D. P., 1967: Dimitrijević – Stošić D. Poleksija, *Ključevi Belog grada*, Beograd 1967.
5. Jovanović S., 1934: Jovanović Slobodan, *Vlada Milana Obrenovića knj. I*, Beograd 1934
6. Kulauzov M., 2005: Kulauzov Maša, *Ustavni nacrt Radivoja Milojkovića od 1868. godine*, Istraživanja br. 17, Novi Sad 2005, 63 – 77.
7. Milanović J., 2011: Milanović Jasmina, *Knez i kralj Milan Obrenović i Aćim Čumić*, Zbornik za istoriju Matice Srpske br. 83, Novi Sad 2011
8. Milićević Đ. M., 1888: Milićević Đ. Milan, *Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda novijeg doba*, Beograd 1888.
9. Milićević Đ. M., 1901: Milićević Đ. Milan, *Dodatak Pomeniku*, Beograd 1901.

10. Ministarstvo i ministri, 2002: *Ministarstvo i ministri policije u Srbiji 1811 – 2001*, Beograd 2002.
11. Nikić F., 1927: Nikić Fedor, *Lokalna uprava Srbije u XIX i XX veku*, Beograd 1927.
12. Rajić S., 2003: Rajić Suzana, *Vlada Nikole Hristića 1888 – 1889*, Narodna knjiga Alfa, Beograd 2003.
13. Stanojević S., 2001 – II: Stanojević Stanoje, *Narodna Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka II knjiga*, Novi Sad 2001.
14. Stanojević S., 2001 – III: Stanojević Stanoje, *Narodna Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka III knjiga*, Novi Sad 2001.
15. Stanojević S., 2001 – IV: Stanojević Stanoje, *Narodna Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka IV knjiga*, Novi Sad 2001.
16. Stefanovski M., 2012: Stefanovski Marija, *Nacrt ustava Radivoja Milojkovića iz 1867. godine*, Zbornik Matice Srpske za društvene nauke br. 138, Novi Sad 2012, 1 – 16.

Neobjavljena građa

1. Arhiv Srbije – Državni savet – Delovodni protokoli od 1858. do 1883. godine
2. Arhiv Srbije, PO, 71, 33
3. Arhiv SANU, br.9287/II, J. Avakumović, *Zapisii mojidoživljaji*.
4. Arhiv SANU, br. 7200, *Memoari Nikole Krstića – Javni život*.

Objavljena građa

1. Grujić J., 1922: Grujić Jevrem, *Zapisi I – III*, Beograd 1922.
2. Životopis Jevrema Grujića, 2009: *Životopis Jevrema Grujića*, Aranđelovac 2009.
3. Jagodić M., 2007: Jagodić Miloš, *Izvod ratnih stradalnika u Srbiji 1876. godine*, Mešovita građa 28, Beograd 2007, 165 – 191.
4. Jovanović M., 2005: Jovanović Milorad, *Dimitrije Đorđević, uspomene na prve dane u oslobođenom Nišu*, Peščanik br. 3, Niš 2005, 109 – 117
5. Srpske novine od 1847, 1858. – 1883,
6. Stanojlović N., 2003: Stanojlović Ninoslav, *Testament Stefana Stevče Mihailovića*, Koreni 1, Jagodina 2003, 155 – 168.
7. Stranjaković D., 1939: *Uspomene i doživljaji Dimitrija Marinkovića 1846–1869*. Priredio Dragoslav Stranjaković. Beograd 1939.
8. Hristić N. K., 1989: Hristić N. Kosta, *Zapisi starog Beograđanina*, Nolit, Beograd 1989.
9. Hristić N., 2006: Hristić Nikola, *Memoari 1840 – 1862*, Prosveta, Beograd 2006.

MINISTERS OF THE INTERIOR OF THE PRINCIPALITY OF SERBIA 1859 – 1883

Abstract: The paper provides an overview of the ministers of the interior from the return of the Obrenović family to Serbia in January 1859 until the proclamation of the Kingdom of Serbia in 1882. Their brief biographies are also given, and for some of them, such as Vladislava Vujović and Radivoj Milojković, these are the first serious biographies in our professional literature.

Key words: ministers of internal affairs of the Principality of Serbia.